

УДК 316.4:338.2

DOI:10.32680/2409-9260-2023-9-310-81-89

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Варналій З. С., доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: vzs1955@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6654-8760

Чеберяко О. В., доктор історичних наук, кандидат економічних наук, професор кафедри фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: cheberyako@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1563-9611

Медведкова Н. С., кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: nsmedvedkova@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-6359-561X

***Анотація.** Метою дослідження є аналіз інституційно-правового забезпечення соціального захисту людини в умовах війни, вивчення зарубіжного досвіду у цій сфері та розробка рекомендацій щодо його вдосконалення в Україні. Для досягнення мети цієї наукової роботи використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, такі як:*

структурно-функціональний метод – для виявлення ознак соціальної захищеності людини; метод порівняння – для порівняння законодавства щодо забезпечення соціального захисту населення України та інших країн. Зі свого боку ці методичні підходи дають поштовх до формування напрямів забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни. Досліджено інституційне забезпечення соціальної безпеки людини та її складові: у сфері економічних відносин, у сфері інституціоналізації трудових відносин, у сфері організаційного механізму регулювання ринку праці, у сфері міграції. Аналіз закордонного досвіду забезпечення соціальної безпеки людини дозволив виокремити американську, європейську та національну моделі. Оскільки Україна обрала євроінтеграційний курс, доцільно розглянути європейську модель соціального забезпечення та можливість її застосування в Україні. Водночас американська модель має свої особливості, які можуть бути корисними для України. Наукова новизна дослідження: визначено інституціональні засади формування та реалізації державної політики забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни. Практичні рекомендації щодо вдосконалення інституційно-правового забезпечення соціального захисту людини в умовах війни включають такі положення: на державному рівні необхідно забезпечити інтеграцію соціальної складової у стратегію реалізації соціально-економічних реформ; необхідно передбачити норми суспільного демократичного контролю у законодавчих та нормативних документах; сучасна система державного управління із забезпечення соціальної безпеки України має будуватися на тому, як підтримувати розвиток економіки, приймати відповідно до певних засад реалізацію національної соціальної системи.

***Ключові слова:** соціальна безпека людини, державна політика, інституціональні засади, правове забезпечення соціальної безпеки людини, війна.*

INSTITUTIONAL FOUNDATIONS FOR FORMING THE STATE POLICY FOR ENSURING HUMAN SOCIAL SECURITY DURING THE WAR PERIOD

Varnalii Zakharii, Doctor of Economics, Professor of the Department of Finance, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
e-mail: vzs1955@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6654-8760

Cheberyako Oksana, Doctor of Historical Sciences, PhD in Economics, Professor of the Department of Finance, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
e-mail: cheberyako@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1563-9611

Miedvedkova Nataliia, PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
e-mail: nsmedvedkova@gmail.com

Abstract. *Purpose.* The aim of the study is to analyze the institutional and legal support of human social security in war conditions, study foreign experience and develop recommendations for its improvement in Ukraine.

Method. To achieve the goals of this work, general scientific and special methods were used, such as the structural-functional method — to identify signs of a person's social security; comparison method — to compare the legislation on ensuring social protection of the population of Ukraine and other countries. In turn, these methodological approaches give impetus to the formation of directions for ensuring a person's social security in a war.

Results. The institutional supply of human social security and its components were researched in the following areas: economic ties, institutionalisation of employment relations, organisational methods for controlling the labour market, and migration. Examining foreign experience in providing human social security enabled the identification of American, European, and Ukrainian models. Given Ukraine's decision to pursue European integration, it is prudent to study the European social security model and its potential implementation in Ukraine. The American model has certain unique qualities that Ukraine may benefit from.

Scientific novelty. The institutional principles for forming and implementing the state policy of ensuring a person's social security in a war are determined.

Practical importance. The following are some suggestions for strengthening the institutional and legal framework for human social security during the war: at the state level, it is crucial to ensure the social component is integrated into the strategy for enacting socioeconomic reforms; anticipate the standards of public democratic control in legislative and regulatory documents; based on how to sustain economic growth and act in line with specified principles for the execution of the national social system, a contemporary public administration system in Ukraine may assure social security.

Keywords: human social security, state policy, institutional framework, legal support of human social security, war.

Статтю підготовлено в межах виконання проекту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» (реєстраційний № 2021.01/0239)

JEL Classification: A130, H560.

Постановка проблеми. В умовах всебічного та глибокого російського вторгнення в Україну, що призвело до складної та непередбачуваної воєнно-політичної ситуації в Україні, особливої уваги заслуговує питання соціального захисту людини, що безпосередньо впливає на ефективність реформ у різних сферах громадського життя.

Війна є крайнім проявом соціальної небезпеки, крайньою формою загострення соціальних, економічних, політичних, релігійних і міждержавних відносин. Це дуже гостра форма використання сучасних засобів ураження для вирішення конфліктів між націями та населенням, із застосуванням насильства, масового знищення, загибелі людей, природних компонентів і технологій.

За даними Управління Верховного комісара ООН, з моменту широкомасштабного вторгнення російського війська в Україну загинуло понад 2 тис. мирних жителів, близько 3 тис. отримали поранення, понад 15 тис. людей вважаються зниклими безвісти.

В Україні зафіксовано сотні звалтувань російськими окупантами, серед яких є неповнолітні дівчата, діти та навіть немовлята. За два місяці війни з України виїхало близько 5 мільйонів людей (переважно жінки та діти), ще 7 мільйонів українців стали внутрішньо переміщеними особами. Усе це вимагає подальших кроків для пошуку шляхів удосконалення інституційного та правового забезпечення соціального захисту людини.

Українські науковці досліджують теоретичні та практичні питання соціального забезпечення. Результати їх досліджень свідчать, що соціальне забезпечення людини є набагато менш ефективним, ніж очікувалося, в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «соціальне забезпечення» почало формуватися у науковій літературі наприкінці 1990-х років. Ця категорія була проголошена у Загальній соціальній декларації (1995 р.), вона стосується соціальних аспектів сталого розвитку, спрямованих на забезпечення безпеки світових суспільств. Важливим питанням є створення належних умов для задоволення однієї з основних потреб людини – потреби в безпеці.

Ще у 1994 році практика ООН рекомендувала враховувати політичну, економічну, особисту, продовольчу, медичну, громадську та екологічну безпеку та інші складові безпеки. Якщо раніше вважалося, що безпека особи може бути забезпечена на національному рівні, то нині все інакше: у центрі нової концепції безпеки – не держава, а особа. Поняття «соціальна безпека» вперше знайшло відображення у міжнародному документі, прийнятому

Всесвітньою конференцією з соціального розвитку у 1995 році, – у «Всесвітній соціальній декларації». У демократичному суспільстві індивідуальні інтереси соціального забезпечення та загальні інтереси країни мають бути взаємопов'язані та гармонійно збалансовані.

В українській правовій сфері категорія «соціальне забезпечення» не має офіційного визначення, а термін «соціальне забезпечення» лише нещодавно увійшов у науково-політичний простір. Тому в основі нової концепції безпеки – люди, а не держави. Зростає кількість факторів, які свідчать про те, що суспільне життя стало більш передбачуваним та інтегрованим з погляду безпеки людини, розвитку державної політики та роботи навколо нього недержавних учасників. За цих обставин поступово зростатиме здатність суспільства до захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Соціальна безпека людини – це здатність і готовність держави, суспільства та особистості захистити себе від небезпек та загроз життю, здоров'ю, основним суспільним цінностям – правам і свободам людини.

У сучасних демократіях набирає обертів поняття «безпека особистості». По суті, це своєрідний перехід від дуже вузького до широкого розуміння безпеки. Відсутність війни чи інших загроз життю та здоров'ю громадян, низький рівень злочинності означає безпечну обстановку у світі. По-перше, вона формується на різних рівнях: від особистої безпеки, безпеки життя у конкретній спільноті до національного та міжнародного рівня. По-друге, безпека розкладається на різні складові і тільки їх сукупність визначає, наскільки безпечне місце існування громадянина.

Е. Лібанова, розкриваючи сутність соціальної безпеки, також дотримується думки, що стан безпеки людини є результатом реалізації політики соціального захисту. Водночас вона описує соціальну безпеку як одну із складових безпеки держави, трактуючи її як стан захищеності від загроз громадським інтересам [5].

На думку вчених О. Ф. Новікової, О. Г. Сидорчука та О. В. Панкової, «соціальна безпека людини» – це протидія тим загрозам і небезпекам, які можуть завдати шкоди корінним інтересам і потребам людини, руйнуючи її духовний світ [6].

Г. Б. Січиокно зазначав, що «соціальна безпека однієї особи» – це стан, що характеризується захищеністю індивідуальних соціальних інтересів від дестабілізуючих проявів соціальної напруги, спричинених різними зовнішніми та внутрішніми загрозами. З одного боку, створюється соціальна напруженість, а з іншого – гарантується соціальний захист [8].

Н. І. Ставничка стверджує, що це такий рівень безпеки людини, який дозволяє реалізувати потенціал через створення безпечних умов життя та здатність задовольняти потреби [1].

Вчені Т. Г. Васильцев та Р. Л. Лупак запровадили поняття системи соціальної безпеки, яка відокремлена від зовнішнього середовища та має внутрішню структуру. Крім того, існує різноманіття детермінант системи соціальної безпеки, найважливіших елементів її структури та основних сфер системи соціальної безпеки (в тому числі демографічна і міграційна), кожна з яких є відносно самостійною підсистемою соціальної безпеки та виконує певні функції [9].

Узагальнюючи погляди цих науковців зазначимо, що під соціальною безпекою людини слід розуміти ступінь захищеності життєво важливих соціально-економічних інтересів людини, її прав, свобод та цінностей від внутрішніх та зовнішніх, реальних та потенційних загроз. Вона пов'язана з дотриманням найважливіших соціальних стандартів: подолання бідності, зростання людського потенціалу, підвищення купівельної спроможності населення, якість трудового життя, захист сім'ї, материнство та дитинство; медичні послуги; екологічні стандарти тощо.

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Схвально ставлячись до розробок вітчизняних економістів, маємо зазначити, що деякі питання потребують додаткового вивчення, особливо у контексті нових викликів, які ставить перед нашим суспільством повномасштабне російське вторгнення в Україну.

Мета дослідження. З огляду на актуальність дослідження метою нашої наукової роботи є аналіз інституційно-правового забезпечення соціального захисту людини в умовах війни, вивчення зарубіжного досвіду у цій сфері та розробка рекомендацій щодо його вдосконалення в Україні. Об'єктом дослідження є інституційно-правове забезпечення соціальної безпеки;

предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних аспектів організаційно-правового забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни. Останніми роками опубліковано низку інформативних аналітичних досліджень вітчизняних та зарубіжних фахівців, в яких розглядаються цілі, механізми, технології та засоби російської агресії в Україні та деяких інших країнах Європи.

Основний матеріал. Нині стан соціальної сфери в Україні є кризовим, загрожує соціальній безпеці людини і призводить до зниження економічної активності працездатного населення, розшарування населення, незбалансованості ринку праці, і, відповідно, знижує ефективність функціонування комплексу соціальних інститутів.

У цілому нині існуюча система соціального захисту характеризується високим рівнем і значним масштабом інституційних загроз у наступних сферах (рис.1):

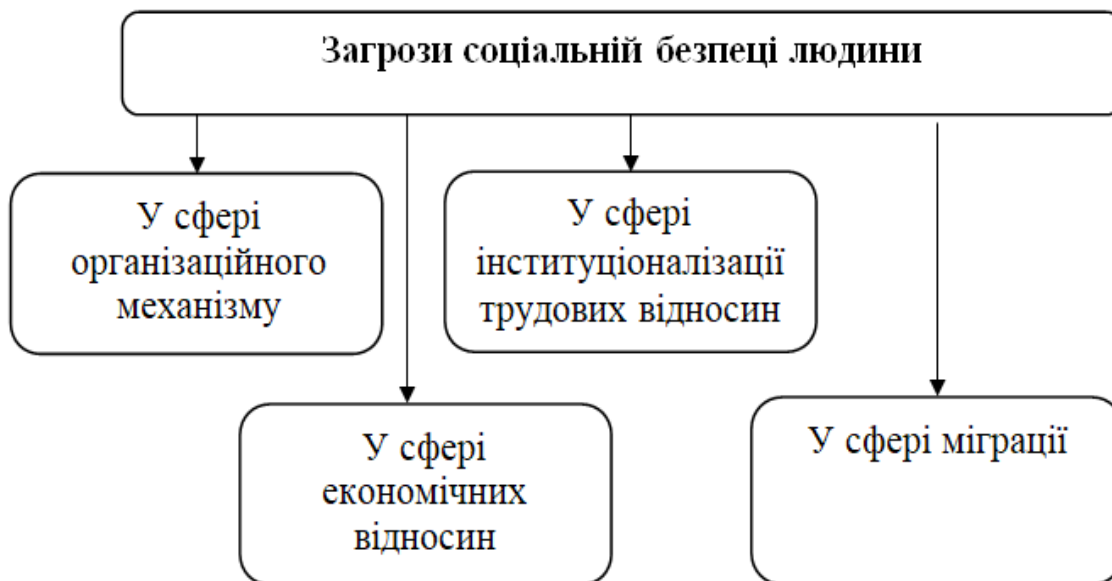

Рис. 1. Інституційні загрози соціальній безпеці людини

Джерело: авторська розробка

Недоліки інституційної підтримки розвитку системи соціального захисту людини полягають у наступному:

1. У сфері організаційного механізму регулювання праці – це відсутність передумов для забезпечення розширеного відтворення якісної та конкурентоспроможної робочої сили, а також відсутність необхідного досвіду проведення структурної реформи ринку праці органами місцевого самоврядування.

2. У сфері інституціоналізації трудових відносин – надмірна регламентація трудових відносин на мікрорівні, що обмежує стійкість соціальних інститутів на регіональному та національному рівнях; недостатній рівень функціонування системи соціального партнерства у вирішенні конфліктів між організаціями, які представляють різні інтереси у суспільстві.

3. У сфері економічних відносин – недосконалість механізмів державної підтримки підприємницької ініціативи громадян; відсутність мотивації та небажання органів місцевого самоврядування приймати рішення щодо розвитку соціальної інфраструктури.

4. У сфері міграції – недосконалість діяльності органів державної влади щодо вирішення проблеми нелегальної трудової міграції громадян України за межі країни; недосконалість та незручність сервісів для міграції населення у разі небезпеки в країні; корупційні фактори [4, 11].

Правове забезпечення соціального захисту людини

Стаття 25 Загальної декларації прав людини передбачає, що «кожна людина має право на предмети першої необхідності, такі як їжа, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальні послуги». Загальна декларація прав людини, міжнародні пакти про громадянські

та політичні права, економічні права, соціальні та культурні права захищають права громадян на життя, особисту недоторканість, соціальний захист, свободу думки та переконань, освіту та захист соціального статусу відповідно до закону. Права, свободи та обов'язки громадян необхідні для ефективного функціонування суспільства і регулюються його культурними, матеріальними та духовними нормами. Відповідно до статті 3 Конституції України життя і здоров'я людини, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищими соціальними цінностями.

Тому соціальному захисту приділяється особлива увага. Він відіграє ключову роль у всій системі національної безпеки. Як соціальна держава Україна визнає найвищу соціальну цінність людини, розподіляє суспільне багатство відповідно до принципів соціальної справедливості, зосереджує увагу на зміцненні соціально-громадянської злагоди. Відповідно до частини 4 статті 13 Конституції України держава забезпечує соціальну спрямованість економіки, що є основою реалізації соціальних прав громадян, особливо на соціальний захист і гідний рівень життя. Україна прагне до виконання конституційних положень, які визначають її як правове суспільство. Згідно зі статтею 46 Конституції України громадяни України «мають право на соціальний захист, у тому числі право на соціальний захист у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника..., у зв'язку з старістю». Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Зарубіжний досвід інституційних засад у забезпеченні соціальної безпеки людини

Соціальна захищеність людини передбачає наявність трьох моделей: європейської, американської та української. Згідно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, Україна обрала євроінтеграційний курс, тому доцільно розглянути європейську модель соціального забезпечення та можливості її застосування в Україні. Водночас американська модель має свої особливості, які можуть бути корисними для України.

1) Європейська модель соціального захисту характеризується найвищим мінімальним рівнем життя, гнучкістю у визначенні «параметрів» соціального захисту, гендерною нейтральністю. Вона також містить широкі заходи захисту у випадку соціальних загроз і передбачає велику кількість непередбачених соціальних ситуацій, надаючи важливу інституційну підтримку соціально вразливим групам.

Поєднуючи досвід інших країн, ми вважаємо, що Україні варто звернути увагу на такі питання:

а) Включити норми соціал-демократичного контролю до всіх прийнятих документів. Демократичні політичні системи та демократичний контроль над збройними силами відіграють важливу роль у підготовці до членства в НАТО. Зокрема, Литва повністю відповідає всім вимогам, що юридично підтверджено. Усі відповідні документи, що стосуються національної безпеки та оборони, визначають норми громадського демократичного контролю [10].

б) Усі стратегічні документи визнають важливість соціально-економічного розвитку для національної безпеки. У Грузії всі стратегічні документи визнають соціально-економічний розвиток задля національної безпеки. Тому в Концепції національної безпеки 2011 року вказано, що сталий економічний розвиток є ключовою умовою забезпечення національної безпеки. Центральний банк Нідерландів підкреслює низький рівень зайнятості та загрозу економічної відсталості, а саме: соціальне розшарування, відсутність середнього класу та зростання злочинності. Тому покращення соціально-економічних умов життя людей стало важливою складовою безпеки Грузії [4].

2) Американська модель соціального захисту базується на пільговому фінансуванні на випадок непередбачених загроз, із фіксованими «параметрами» соціального забезпечення та чіткими соціальними непередбаченими обставинами, характеризується альтернативами моделі соціального захисту.

3) Українська модель соціального захисту є фрагментарною: системною з правового погляду та складною з нормативно-правового погляду. Соціальній допомозі не вистачає необхідного фінансування через демографічні та імміграційні відмінності та неналежну

соціальну інфраструктуру [2].

Європейський кодекс соціального забезпечення є основним нормативним документом Європейської комісії у сфері соціального забезпечення. Незважаючи на те, що Кодекс був затверджений у 1964 році, він є безцінним інструментом для визначення загальноєвропейських соціальних стандартів, який можна використовувати в процесі реформ, які зараз відбуваються у багатьох європейських країнах, особливо в Центральній та Східній Європі. Основна ідея цих правових інструментів полягає у створенні унікальної моделі соціального забезпечення, заснованої на соціальній справедливості, для всіх європейських країн. Відповідно до цієї моделі соціально незахищеним верствам населення держава повинна гарантувати гідний рівень життя та підтримки.

Згідно з цим кодексом, право на соціальне забезпечення закріплене в одному з основних правозахисних документів Ради Європи – Європейській соціальній хартії. Країни, які ратифікували Конвенцію, зобов'язані підтримувати системи соціального забезпечення на задовільному рівні. Тому просування Європейського кодексу соціального забезпечення є головним завданням Європейської Комісії, створюючи спільні цінності для соціальної орієнтації держав-членів Ради.

На жаль, війна завжди асоціювалася з різними формами насильства над жінками та дівчатами. Пошуки притулку під час конфлікту роблять жінок і дівчат більш уразливими до насильства, сексуальних домагань і зґвалтувань. Жінки та дівчата із зон конфлікту потребують особливої підтримки та захисту. Відповідно, Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством (Стамбульська конвенція) доповнює Женевську конвенцію 1951 року про статус біженців і вимагає від її 35 держав-членів розробити процедури для прийому та підтримки людей, які шукають притулку. У червні 2022 року Верховна Рада України ратифікувала Стамбульську конвенцію – міжнародний документ про запобігання насильству проти жінок.

Особливості інституційно-правового забезпечення соціальної безпеки людини в умовах війни

На наш погляд, спочатку доцільно відзначити пріоритетні напрямки діяльності держави щодо забезпечення соціального захисту за даними опитування респондентів (рис. 2).

Рис. 2. Як держава має забезпечувати соціальний захист?
(% респондентів)

Джерело: [6, 7]

Тому першочерговими завданнями держави є запобігання та мінімізація зовнішніх та внутрішніх загроз, а також реалізація стратегічного курсу щодо розвитку соціальної

держави.

Події останніх років показали серйозну кризу в системі не лише соціальної, а й міжнародної безпеки внаслідок зовнішнього вторгнення росії у внутрішні справи незалежних держав, спроб дестабілізувати їхні політичні системи та прямого силового захоплення чужих територій. Гібридна війна, яка розпочалася у 2014 році, призвела до різнобічної та тривалої дестабілізації соціально-економічної та політичної ситуації в Україні. На жаль, майже всі міжнародні гарантії безпеки для України виявилися недієздатними за умов, коли агресором був один із гарантів.

Новим викликом для соціального захисту стала масштабна війна росії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року. Отже, зі збільшенням масштабів та тривалості агресивних бойових дій виникає все більша кількість загроз, пов'язаних з дотриманням необхідного соціального забезпечення, суспільство зазнає значних втрат у вигляді людських жертв, матеріальних збитків, руйнування навколишнього середовища та загрози екологічної катастрофи. Соціальне забезпечення не може відповідати принципам соціальної солідарності, відповідальності та партнерства, протистояти зовнішнім та внутрішнім існуючим та потенційним загрозам та забезпечувати соціальний захист і умови для підвищення якості життя. Головною передумовою дотримання соціальної захищеності людини є зміцнення Збройних Сил України. Україна продовжує йти курсом на євроатлантичну інтеграцію та членство в НАТО, прагне стати у майбутньому елементом нової архітектури європейської безпеки, де її життєво важливі інтереси забезпечуватимуться колективно за безпосередньої участі самої України. Без приєднання до Північноатлантичного альянсу – системи колективної безпеки, Україна не матиме ефективних важелів впливу на прийняття рішень у майбутньому з урахуванням своїх національних інтересів.

Висновки. На наш погляд, чинне законодавство щодо забезпечення соціального захисту в Україні є неефективним і має переважно декларативний характер. В умовах глибокої соціально-економічної та політичної кризи, що посилюється нестабільністю та невизначеністю ситуації на сході країни, підвищення рівня добробуту населення, а тим більше – рівня життя, зміцнюючи соціальні стандарти за європейським зразком в умовах «оборонної» спрямованості бюджету та тіньової економіки, видається скрутним. Однак, на нашу думку, практичні рекомендації щодо вдосконалення інституційно-правового забезпечення соціального захисту людини в умовах війни мають включати такі положення:

1. Забезпечення соціальної безпеки є ключовим завданням у діяльності кожної держави та її інститутів, підсилюючи зростання національної економіки, формуючи унікальний соціальний процес, у якому економічна та соціальна складові об'єднані складною багатоструктурною та багатофункціональною системами [9]. На національному рівні необхідно забезпечити включення соціальної складової до стратегій впровадження соціально-економічних реформ.

2. Закріпити в законодавстві та нормативних документах норми громадського демократичного контролю. Беручи до уваги зарубіжний досвід, можна відзначити, що у Литві норми громадського демократичного контролю чітко регламентовані в усіх прийнятих документах, включно з останніми [10]. Зокрема, відповідно до військової стратегії 2016 року, демократичний громадський контроль є основним принципом реалізації військової стратегії, підкреслюючи, що демократично обрана цивільна влада приймає рішення щодо оборонної політики Литви, розширення та використання військового потенціалу.

3. Забезпечити відповідність сучасної системи державного управління соціальним захистом України цілям сталого розвитку з урахуванням відповідних концептуальних засад реалізації відповідної системи національної безпеки. Водночас слід враховувати останні технологічні інновації розвинених країн світу, європейські стандарти соціального розвитку. У зв'язку з цим Україні доцільно розвивати суспільний імунітет від військових, економічних, політичних, медичних та інформаційних викликів. Тривала невирішеність соціальних проблем більшості суспільств є одним із основних чинників виникнення та розвитку численних загроз у різних сферах національної безпеки.

Майбутні дослідження мають включати всебічне емпіричне вивчення соціальної безпеки людини та шляхів її покращення в умовах війни. Доцільним є вивчення сфери інститу-

ційно-правового забезпечення соціальної захищеності людини у розвинених країнах. Досвід країн, що розвиваються, потрібен Україні для побудови середньострокової стратегії забезпечення соціальної безпеки людини, а досвід розвинених країн – для довгострокової стратегії. Водночас важливо враховувати різні ситуації, що виникли в умовах економічних труднощів, в тому числі фінансово-економічних криз, пандемій та війн.

Список літератури

1. Буняк Н. Соціальна безпека людини: сутність та шляхи забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-68>
2. Галиця І. О., Гетьман О. О. Становлення механізму соціальної безпеки: наукова детермінація. *Регіональна економіка*. 2017. №2. С. 62-72.
3. Ляш О. І. Інституціональні ризики соціальної безпеки. *Демографія та соціальна економіка*. 2011. № 1. С. 125-134.
4. Лебанідзе Б. Безпека людини і реформування безпекового сектору Грузії: критичний погляд // *Питання безпеки людини в контексті реформування безпекового сектору країн Східної Європи*. 2017. URL: <http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/13421.pdf>
5. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист: навч. посіб. / Е. Лібанова, О. Палій. К.: Видавництво «Основи». 2004. 491 с.
6. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова [та ін.] / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості. К.; Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.
7. Сидорчук О. Г. Напрями державного регулювання системи соціальної безпеки людини, суспільства та держави в умовах посилення зовнішніх та внутрішніх загроз. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 209-217.
8. Січиокно Г. Б. Концептуальний підхід до забезпечення трудоресурсної безпеки як складової економічної безпеки держави. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7467> DOI: 10.32702/2307-2105-2019.5.153 (дата звернення: 07.08.2023).
9. Стратегія та засоби конвергенції системи соціальної безпеки України та ЄС у процесі євроінтеграції: монографія / за ред. д. е. н., проф. Васильціва Т. Г., к. е. н., доц. Лупака Р. Л. Львів: Видавництво ННБК «АТБ», 2018. 303 с.
10. Ясутіс, Г. Оцінка важливих елементів демократичного контролю над збройними силами в Литві // *Питання безпеки людини в контексті реформування безпекового сектору країн Східної Європи*. 2017. URL: <http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/13421.pdf>
11. Varnalii, Z.; Cheberyako, O.; Miedviedkova, N.; Mykytiuk, O. and Nikytenko, D. (2023). The Institutional and Legal Provision of Human Social Security Under the War. In *Proceedings of 10th International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy - M3E2*; ISBN 978-989-758-640-8; ISSN 2975-9234, SciTePress, pages 53-62. DOI: 10.5220/0011931100003432

References

1. Buniak, N. (2022) Human social security: essence and ways of maintenance. *Ekonomika ta suspil'stvo*, 37. Retried from <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-68> [In Ukrainian].
2. Halytsa, Y. A., Hetman, O. O. (2017) Formation of the mechanism of social security: scientific determination. *Rehional'na ekonomika*, 2, 62-72 [In Ukrainian].
3. Pliash, O. I. (2011) Institutional risks of social security. *Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika*, 1, 125-134 [In Ukrainian].
4. Lebanidze, B. (2017). Human Security and Security Sector Reform in Georgia: A Critical Look // *Human Security Issues in the Context of Security Sector Reform in Eastern European Countries*. Retried from <http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/13421.pdf> [In Ukrainian].
5. Libanova E. & Paliy O. (2004) Labor market and social protection: textbook on social

policy. K.: Osnova. [In Ukrainian].

6. Novikova O. F., Sydoruk O. G., Pankova O. V. Status and prospects of social security in Ukraine: expert assessments: monograph / Lviv Regional Institute for Public Administration of NAPA; NAS of Ukraine, Institute of Industrial Economics. K.; Lviv: LRIPA NAPA. 2018. 184 p. [In Ukrainian].

7. Sydoruk, O. G. (2019). The Directions of the State Regulation of the System of Social Security of Person, Society and the State in the Conditions of Increased External and Internal Threats. *Business Inform*, 3, 209-217. [In Ukrainian].

8. Sichiokno, G. (2019). Conceptual approach to ensuring labor security as a component of economic security of the state. *Efektivna ekonomika*, 5. Retried from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7467> (Accessed 07 Aug 2023). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.5.153 [In Ukrainian].

9. Strategy and means of convergence of the social security system of Ukraine and the EU in the process of European integration: monograph (2018).

/ ed. by Doctor of Economics, prof. Vasiltsev T. G., Ph. D., Assoc. Prof. Lupak R. L. Lviv: Publishing house UNPK "ATB". [In Ukrainian].

10. Yasutis, H. (2017). Assessing Important Elements of Democratic Control of the Armed Forces in Lithuania // Human Security Issues in the Context of Security Sector Reform in Eastern European Countries. Retried from <http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/13421.pdf> [In Ukrainian].

11. Varnalii, Z., Chebryako, O., Miedviedkova, N., Mykytiuk, O. and Nikytenko, D. (2023). The Institutional and Legal Provision of Human Social Security Under the War. In *Proceedings of 10th International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy - M3E2*; ISBN 978-989-758-640-8; ISSN 2975-9234, SciTePress, pages 53-62. DOI: 10.5220/0011931100003432

Стаття надійшла до редакції 10.09.2023

Прийнята до публікації 11.09.2023